

LUBOMYR CHACHUŁA

Instytut Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza
Narodowej Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie
Lwowskie Muzeum Historyczne
ORCID: 0000-0002-9954-9962

MYKOŁA ŁYTWYN

Instytut Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza
Narodowej Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie
Akademia Wojsk Lądowych im. Hetmana Petra Sahajdacznego
ORCID: 0000-0003-1010-2329

WOJSKOWA I POLITYCZNA WALKA O LWÓW I GALICJĘ WSCHODNIĄ W LATACH 1918–1923: NOWE BADANIA HISTORYKÓW UKRAIŃSKICH

Pamięć historyczna odkłada się nie tylko w pamięci kilku (a nawet więcej) pokoleń, ale również w historiografii, która jest nie tylko subiektywną interpretacją dokumentów epoki, wspomnień uczestników i naocznych świadków wydarzeń, lecz nierzadko powstaje również na zlecenie polityków bądź władz. Dotyczy to zwłaszcza przełomowych lub fundamentalnych wydarzeń w historii państw i narodów, takich jak wojny światowe i lokalne, rewolucje, represje polityczne i deportacje czy epidemie. Jak świadczą dokumenty, znalazło to realne odzwierciedlenie w transformacjach etnopolitycznych w Galicji Wschodniej, czy generalnie na pograniczu ukraińsko-polskim po I wojnie światowej, gdy na gruzach monarchii austro-węgierskiej, rosyjskiej i niemieckiej rozpoczął się proces restytucji polskiej i ukraińskiej państwowości.

Współcześnie studia w zakresie historiografii nie tylko formułują koncepcje bądź tworzą szkoły naukowe w kręgach badaczy, lecz stają się również częścią publicznej pamięci i świadomości zbiorowej. Coraz częściej metodologowie historii mówią o nowych konkurentach historiografii, a zwłaszcza pamięci, która tej pierwszej odbiera wyłączność na „nadawanie sensu przeszłości”. W przypadku popularności ustnych źródeł historycznych

obserwujemy konflikt między atrakcyjnością osobistych wspomnień a krytyczną analizą historyczną. I tak, Pierre Nora, który przez badanie miejsc pamięci dokonał rewolucji w poznawaniu historii, pamięć i historię umieszczał na przeciwległych biegunach. Zarazem wśród historyków „krótkiego” XX w. popularnością cieszy się teza o wzajemnych powiązaniach między pamięcią a historią, historycy mogą istotnie wpływać na świadomość społeczną. Tak rozumiana historiografia stanowi jeden z nośników pamięci, co potwierdza debata na temat stosunków ukraińsko-polskich w latach 1918–1923, a także podczas II wojny światowej. Równocześnie, jak słusznie zauważył Tomasz Kizwalter, „na poziomie historiografii narodowych istotny postęp naukowy dokonywał się nawet wówczas, gdy publikacje historyczne pełniły funkcje propagandowe i edukacyjne”¹.

Niemniej dzieje historiografii, którą w klasycznym ujęciu często uznawano za „historię II stopnia”, wypiera pamięć: „Gdy pamięć staje się najważniejszym medium przekazywania przeszłości i terażniejszości, historiografia przekształca się w historię recepcji”². Jeżeli kultura całego XX stulecia była kulturą intelektualną, to wraz z nowym tysiącleciem pojawiła się nowa rzeczywistość, to znaczy „takie przeżywanie przeszłości, w której głównej roli nie odgrywa intelekt, a odczucia”³. W tym przypadku ważne jest zalanie falą emocji, wywołanie poczucia autentycznego kontaktu z historią, stwarzanie wrażenia interaktywnego spotkania z przeszłością wraz z towarzyszącym mu przeświadczeniem o jej dotknięciu⁴. Rośnie popularność muzeów narracyjnych, poświęconych między innymi odrodzeniu się państw narodowych w Europie Środkowo-Wschodniej po I wojnie światowej, zarazem jednak, niestety, często w placówkach tych obowiązuje wyłącznie narodowa interpretacja wydarzeń. Na szczęście, większość historyków ma świadomość tego, że dobra analiza historyczna tragicznych relacji między państwami i między narodami nie może zastąpić atrakcyjnej pod względem formy, lecz nie w pełni racjonalnej refleksji mnemotechnicznej.

Ukraińsko-polski konflikt wojskowy i polityczny w Galicji Wschodniej w latach 1918–1919 był już, w pierwszej dekadzie czasów pokomunistycznych, przedmiotem badań polskich⁵ i ukraińskich⁶ historyków. Nowy impuls tym badaniom dały obchody 90. i 100. rocznicy odzyskania przez Polskę i Ukrainę niepodległości.

¹ Cyt za: M. Górny, *Historiografia w pamięci i pamięć w historiografii* [w:] *Polsko-niemieckie miejsca pamięci*, t. IV: *Refleksje metodologiczne*, red. H.H. Hahn, R. Traba, Warszawa 2013, s. 190.

² K., Kończal, *Historia drugiego stopnia* [w:] *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba, Warszawa 2014, s. 160.

³ A. Szpociński, *O współczesnej kulturze historycznej Polaków* [w:] *Przemiany pamięci społecznej a teoria kultury*, red. B. Korzeniewski, Poznań 2007, s. 35.

⁴ K. Kaźmierska, *Rola pamięci zbiorowej we współczesnym społeczeństwie – czy łatwo ją określić?* [w:] *Przeżycie w dyskursie publicznym*, red. A. Szpociński, Warszawa 2013, s. 28.

⁵ S. Nicieja, *Cmentarz obrońców Lwowa*, Kraków 1990; M. Kozłowski, *Między Sanem i Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Kraków 1990; *idem*, *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Bydgoszcz 1999; G. Łukomski, C. Partacz, B. Polak, *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. Działania bojowe – Aspekty polityczne – Kalendarium*, Koszalin–Warszawa 1994; M. Klimecki, *Polsko-Ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919 r. Aspekty polityczne i wojskowe*, Warszawa 1997; *idem*, *Polsko-Ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919*, Warszawa 2000; L. Mroccka, *Spór o Galicję Wschodnią 1914–1923*, Kraków 1998; M. Krotofil, *Ukraińska Armia Halicka 1914–1920. Organizacja, uzbrojenie, wyposażenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2002.

⁶ M. Łytwyn, K. Naumenko, *Istoriija ZUNR*, Lwów 1995; S. Makarczuk, *Ukrajnińska respublika halyczan. Narys pro ZUNR*, Lwów 1997; M. Łytwyn, *Ukrajnińsko-polska wijna 1918–1919 rr.*, Lwów 1998; O. Krasiwskij, *Schidna*

W niniejszym artykule przeanalizowane zostały publikacje książkowe autorów ukraińskich, które ukazały się w ciągu ostatnich piętnastu lat. Punktem odniesienia dla wielu spośród nich stał się zbiór dokumentów i materiałów *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika 1918–1923*, publikacja wydawana w Iwano-Frankiwsku w latach 2001–2011 pod redakcją profesora Uniwersytetu Przykarpackiego im. W. Stefanyka Ołeksandra Karpenki. Na wydawnictwo to składa się pięć tomów i osiem woluminów. Polskich badaczy zainteresują przede wszystkim tomy dotyczące wojny ukraińsko-polskiej, operacji militarnych Armii Halickiej⁷, sytuacji Galicji Wschodniej na arenie międzynarodowej i polityki zagranicznej rządu emigracyjnego ZURL⁸.

W Iwano-Frankiwsku ukazała się oryginalna archeograficzna praca zbiorowa *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika 1918–1923. Ilustrowana istorija* pod redakcją profesora Uniwersytetu Przykarpackiego im. W. Stefanyka Mykoły Kuhutiaka. Publikacja ta zawiera reprodukcje oryginalnych fotografii galicyjskich miast i wsi z początku XX w., obiektów sakralnych i przemysłowych, placówek oświatowych, arterii komunikacyjnych, map, portretów działaczy społeczno-politycznych i wojskowych ZURL, a także organów prasowych władz i partii, rozporządzeń, odezw, ulotek i innych druków organów władzy i struktur administracyjnych ZURL, ówczesnych środków płatniczych, rozkazów wojskowych dowódców Armii Halickiej, fotografii dokumentujących konflikt (C. Mączyński z polskimi oficerami w centrum Lwowa, polscy artylerzyści, zniszczony ukraiński pociąg pancerny, zrujnowana lwowska synagoga i in.). W książce tej omówiono również politykę wewnętrzną i zagraniczną ZURL oraz najważniejsze operacje wojny polsko-ukraińskiej w latach 1918–1919, przeanalizowano politykę oficjalnej Warszawy w sprawie inkorporacji Galicji Wschodniej do odrodzonego państwa polskiego. Uwagę zwraca rozdział opisujący ówczesne życie codzienne ludności zamieszkującej region, działalność różnych władz w zakresie ochrony zabytków. Szczególnie wartość ma dla badaczy ostatni rozdział „Źródła do dziejów ZURL”, zawierający wykaz zasobów archiwalnych dotyczących omawianej problematyki w Ukrainie, Polsce, Rosji i we Włoszech, jak również opublikowanych dokumentów, wspomnień, prac naukowych historyków ukraińskich, polskich i z innych krajów⁹.

W książce *Projekt „Ukrajina”. Awstrijska Hałyczyna* (Projekt „Ukraina”. Austriacka Galicja) pod redakcją Mykoły Łytwny zostały zrekonstruowane procesy społeczno-polityczne w przededniu oraz podczas I wojny światowej. Ukazuje ona proces, jak ten znajdujący się we władaniu Austrii region stał się Piemontem nie tylko Ukraińców, lecz także Polaków, dla których nieocenionym doświadczeniem politycznym i administracyjnym była wcześniejsza działalność w Galicyjskim Sejmie Krajowym oraz w parlamencie wiedeńskim, w różnych narodowych partiach politycznych i organizacjach

Hałyczyna i Polska w 1918–1923 rr. Problemy wzajemowidnosyn, Kyjiw 1998; *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika. 1918–1923. Istorija*, red. O. Karpenko, Iwano-Frankiwsk 2001; O. Karpenko, *Z istoriji Zachidno-Ukrajńskoj Narodnoji Respubliki*, Iwano-Frankiwsk 2006.

⁷ *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika 1918–1923. Dokumenty i materiały*, t. I–V, Iwano-Frankiwsk 2008, t. IV, ss. 888.

⁸ *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika 1918–1923. Dokumenty i materiały*, t. I–V, Iwano-Frankiwsk 2011, t. V, cz. 2, ss. 948.

⁹ *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika 1918–1923. Ilustrowana istorija*, Lwów, Iwano-Frankiwsk 2008.

paramilitarnych. Zarazem za swoją ojczyznę uznawali ten region także galicyjscy Żydzi, którzy również dążyli do zdobycia wolności politycznych i państwowej samodzielności. W książce tej przypomniano, że ówczesnie region ten był naftowym Klondike i Eldorado – jednym ze światowych ośrodków wydobywania „czarnego złota”, i pod koniec XIX i w początkach XX w. stał się przedmiotem ostrej rywalizacji między przedstawicielami wielkiego kapitału. Dlatego też światowi przywódcy przed I wojną światową i po niej głównie dbali o ochronę swoich inwestycji i dostawy wysokiej jakości galicyjskiej ropy¹⁰.

Z kolei książka Romana Łechniuka (Uniwersytet Lwowski im. I. Franki) stanowi próbę analizy kultury politycznej intelektualistów galicyjskich pierwszego ćwierćwiecza XX w., głównie w odniesieniu do kultywowania myśli konserwatywnej (nie w sensie ideologii, a stylu myślenia) w środowisku rusofilów, ukraińskich działaczy chrześcijańskich związanych z Cerkwią greckokatolicką, na których pewien wpływ wywarła filozofia polityczna konserwatystów krakowskich, ich koncepcja „pracy organicznej”. Autor uważa, że znacznej części ukraińskiego środowiska chrześcijańsko-społecznego (na przykład Ołeksandrowi Barwińskiemu i jego kontynuatorom) zależało na znalezieniu *modus vivendi* w relacjach ukraińsko-polskich¹¹. Niemniej w ówczesnym ukraińskim środowisku politycznym Galicji stanowili oni mniejszość.

Nowa monografia Mykoła Łytwyna ukazuje miejsce i rolę Galicji oraz jej mieszkańców w ukraińskiej rewolucji narodowo-demokratycznej w latach 1917–1921 na geopolitycznej szachownicy Europy Środkowo-Wschodniej po I wojnie światowej. Szczególnie wiele miejsca poświęcono w niej stanowieniu państwowości ZURL (Obwodu Zachodniego Ukraińskiej Republiki Ludowej), polityce narodowościowej rządu, działalności dyplomatycznej na arenie międzynarodowej – na konferencjach w Paryżu, Rydze, Spa, Sèvres, Pradze, a także w kręgach rządowych i politycznych w Europie i w Ameryce, obronie zachodnioukraińskiej państwowości na forum Ligi Narodów – w niepodległej Galicji (nazywanej Szwajcarią wschodu Europy) trzy zamieszkujące nacje – Ukraińcy, Polacy i Żydzi – miały korzystać z równych praw w życiu społeczno-politycznym. W działania rządu na arenie międzynarodowej włączało się Towarzystwo Zachodnioukraińskie Ligi Narodów, organizacje społeczne diaspory; miały także miejsce misje Andrieja Szeptyckiego do przywódców i duchowieństwa Europy i Ameryki. Przyczyny klęski ukraińskiej rewolucji, a zwłaszcza ZURL, autor upatruje w braku jedności wśród elit politycznych, nieukończonym procesie narodotwórczym, rozbieżnościach między narodowymi a społecznymi celami ruchu wyzwolenieckiego, za decydujące zaś uznaje czynniki zewnętrzne oraz militarne. Wskazuje, że Ententa, próbując powstrzymać ekspansję bolszewickiej Rosji w Europie, postawiła na wewnętrznie zjednoczoną jako naród Polskę, a nie na URL czy ZURL¹². W ostatnim czasie niektórzy ukraińscy historycy podważają tezę o rewolucyjnym charakterze wydarzeń w listopadzie 1918 r. w Galicji Wschodniej

¹⁰ Projekt „Ukrajina”. *Awstrijska Hałyczyna*, red. M. Łytwyn, Charkiw 2016.

¹¹ R. Łechniuk, *Na porozi modernoho switu: ukraiński konserwatywni seredowyszczu w Hałyczyni w persziji czwerti XX stolittia*, Lwów 2019, s. 113, 334–335.

¹² M. Łytwyn, *Projekt „Ukrajina”. Hałyczyna w Ukraińskij rewoluciji 1917–1921 rr.*, Charkiw 2015, ss. 380.

i podkreślają, że przejęcie władzy przez Ukraińców od austriackiej administracji regionu miało charakter legalny¹³.

Historyk prawa Borys Tyszczyk (Uniwersytet Lwowski im. I. Franki) zrekonstruował proces tworzenia aparatu państwowego ZURL – administracji centralnej i lokalnej, organów sądowniczych i prokuratury, adwokatury, notariatu etc., przeanalizował stosunek państw zachodnich do kwestii Galicji Wschodniej oraz sposób jej rozwiązania w latach 1919–1923. Był on korzystny dla odrodzonej Polski, która jednocześnie zobowiązała się do uregulowania po wojnie relacji w tym regionie z uwzględnieniem praw narodowych oraz potrzeb miejscowej wieloetnicznej ludności¹⁴. Proces powoływania centralnych i lokalnych organów władzy Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej opisał również kijowski historyk prawa Pawło Haj-Nyżnyk¹⁵.

W monografii Ołeksandra Diedyka *Boji u Lwowi 1–21 lystopada 1918 roku* (Walki we Lwowie w dniach 1–21 listopada 1918 roku; pierwsza część ukazała się w roku 2018, druga – w 2020) opublikowanych zostało wiele nowych dokumentów z ukraińskich archiwów. W pierwszej części autor przeanalizował przebieg działań zbrojnych we Lwowie od godzin porannych w dniu 1 listopada do końca dnia 9 listopada 1918 r., w tym ich eskalację, kiedy od chaotycznych polsko-ukraińskich potyczek przerodziły się one w regularne walki, a forma działań zbrojnych zmieniła się z manewrowej na pozycyjną. W tych dniach polscy politycy i dowódcy wojskowi, stwierdza Diedyk, nie zdołali wykorzystać inicjatywy i opanować przeważającej części 200-tysięcznego Lwowa, w rezultacie czego miasto podzieliła nieruchoma linia frontu. Autor poświęcił też sporo miejsca planom i działaniom polskiego regionalnego dowództwa wojskowego, Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich we Lwowie, inicjatywom poszczególnych dowódców, m.in. W. Sikorskiego, A. Kamińskiego, Z. Trzeźniowskiego, Cz. Mączyńskiego, M. Spiechowicza, R. Abrahama, ukazał główne punkty oporu Polaków – szkoły Sienkiewicza i Świętej Marii Magdaleny, Dom Techników i in., zamieścił również fotografie ukraińskich i polskich dokumentów, polskich pamiątkowych odznaczeń wojskowych, mapy walk. Aneks w pierwszej części książki zawiera dane na temat liczebności i dyslokacji ukraińskiego garnizonu we Lwowie w dniu 1 listopada 1918 r., struktury i składu osobowego Ukraińskiego Dowództwa Generalnego w dniu 4 listopada 1918 r.; Naczelnej Komendy Wojsk Ukraińskich w dniu 21 listopada 1918 r., struktury organizacyjnej i składu osobowego Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich we Lwowie, poszczególnych grup bojowych i odcinków, liczebności wojsk polskich, w tym poległych żołnierzy, we Lwowie w dniach 1–11 listopada 1918 r., dokumenty dotyczące liczebności ukraińskich sił zbrojnych we Lwowie w dniach 6–9 listopada, ich raporty bojowe¹⁶.

W drugiej części swojej monografii Diedyk ukazuje eskalację działań zbrojnych między sąsiednimi narodami; w dniach 10–21 listopada 1918 r. przerodziły się one

¹³ I. Monołatij, *Do pytanńia pro charakter (ne)rewolucijnoho ruchu na Schidnij Hałyczyni w 1918 r.* [w:] „Ukrajnśkyj istorycznyj żurnal” 2019, nr 3, s. 133–154.

¹⁴ B. Tyszczyk, *Zachidno-Ukrajnśka Narodna Respublika (1918–1923). Istorija derżawy i prawa*, Lwiv 2017.

¹⁵ P. Haj-Nyżnyk, *ZUNR–ZO UNR: stanowlennia orhaniv władzy i derżawnoho upravlinnia (1918–1919 pp.)*, Kyjiw 2018.

¹⁶ O. Diedyk, *Boji u Lwovi 1–21 lystopada 1918 roku*, Lwiv 2018, cz. 1.

w regularną wojnę, analizuje również przyczyny tymczasowych rozejmów. Aneksy w tej części zawierają dane o liczebności i ofiarach wśród polskich żołnierzy we Lwowie w dniach 11–21 listopada, fragmenty wspomnień polskich wojskowych T. Kudelskiego, F. Jarzębińskiego, raporty Naczelnej Komendy Wojsk Ukraińskich, komunikaty polskiego dowództwa, najważniejsze pozycje bibliograficzne, słownik archaizmów językowych. Książka jest bogato ilustrowana archiwalnymi fotografiami, reprodukcjami prac plastycznych¹⁷.

Diedyk jest również autorem jeszcze jednej monografii, w której zrekonstruował, opierając się na mało znanych materiałach, jedną z kluczowych operacji wojny polsko-ukraińskiej – ofensywę czortkowską Armii Halickiej w dniach 7–28 czerwca 1919 r., w tym walki o Buczacz, Terebowłę, Tarnopol, zneutralizowanie polskiego przyczółka na lewym brzegu Dniestru w pobliżu wsi Niżniów. Historyk szczegółowo opisał okoliczności poprzedzające kontrnatarcie wojsk polskich w dniu 28 czerwca 1919 r. oraz samo kontrnatarcie, ukazał te wydarzenia w ścisłym powiązaniu ze stosunkami międzynarodowymi i złożoną sytuacją wojskową oraz polityczną Ukraińskiej Republiki Ludowej, której armia walczyła nie tylko z Polakami, lecz również z bolszewikami. W polu zainteresowania badacza znalazła się także kwestia reformowania sił zbrojnych ZURL, zapoczątkowana w trakcie ofensywy przez Naczelnego Wodza (Głównodowodzącego) Armii Halickiej generała Ołeksandra Hrekowa. Aneksy do książki zawierają informacje na temat składu bojowego i liczebności zmagających się armii, komunikatów służbowych i rozkazów polskiego dowództwa wojskowego. Wydawnictwo to zostało profesjonalnie zilustrowane fotografiami z frontu, rysunkami żołnierzy, mapami bojowymi oraz współczesnymi¹⁸. Dodajmy, że z okazji 100-lecia tej operacji wojskowej Poczta Ukraińska (Ukrposzta) wydała specjalny znaczek pocztowy i kopertę, które zostały wprowadzone do obiegu 9 czerwca 2019 r. w Czortkowie w obwodzie tarnopolskim.

Wiedzę na temat niektórych aspektów tworzenia i rozwoju sił zbrojnych ZURL oraz ówczesnej terminologii wojskowej uaktualnił młody lwowski historyk Mychajło Hałuszczak w monografii *Za pів кроку до перемоги*. W szczególności uzasadnił on celowość używania w odniesieniu do sił zbrojnych ZURL terminu „Wojsko Ukraińskie”, ponieważ właśnie ta nazwa funkcjonuje w dokumentach Państwowego Sekretariatu Spraw Wojskowych i Naczelnej Komendy Wojsk Ukraińskich. Termin „Armia Halicka” po raz pierwszy został użyty dopiero pod koniec stycznia 1919 r. w dokumentach Sztabu Generalnego Armii URL. Termin „Ukraińska Armia Halicka” zyskał sporą popularność w memuarystyce okresu międzywojennego oraz diaspory. Autor słusznie stwierdza, że w strategii prowadzenia walki zbrojnej ZURL/Zachodniego Obwodu URL należy wyodrębnić dwa okresy: pierwszy – stawianie na własne siły (listopad 1918 – luty 1919) i drugi – liczenie na wsparcie Ententy (marzec – lipiec 1919 r.). Według Hałuszczaka, nawet po przekroczeniu przez Armię Halicką Zbrucza w lipcu 1919 r. politycy i wojskowi ZURL nie porzucili nadziei na sprawiedliwość ze strony Ententy, podczas gdy ta większą wagę

¹⁷ O. Diedyk, *Boji u Lwovi 1–21 lystopada 1918 roku*, Lwiv 2018, cz. 2.

¹⁸ O. Diedyk, *Czortkiwska ofenzywa*, Lwiv 2019. Publikacja ta również ukazała się w dwu częściach – w roku 2013 i 2019.

przywiązywała do wspierania ruchu białogwardyjskiego w walce z bolszewicką Rosją w Europie Wschodniej¹⁹.

Końcowy etap wojny polsko-ukraińskiej, wycofanie się Armii Halickiej za Zbrucz w lipcu 1919, jej udział w marszu na Kijów i Odessę odtworzyli w swojej pracy historycy z Uniwersytetu im I. Ohijenki w Kamieńcu Podolskim – Ołeksandr Zawalniuk i Serhij Olijnyk. Ich zdaniem, relokacja Armii Halickiej na Podole uchroniła Ukraińską Republikę Ludową przed ostateczną porażką oraz pozwoliła naddnieprzańskim Ukraińcom optymistycznie patrzeć na kontynuowanie walki o ukraińską państwowość. Brygady halickie, które dzięki uczestnictwu w operacji proskurowskiej poznały w walce z bolszewikami smak zwycięstwa, zaczęły uświadamiać sobie możliwość realizacji hasła „Przez Kijów – na Lwów!”²⁰.

Na Ukrainie prowadzone są również badania dotyczące wzajemnych relacji między Zachodnioukraińską Republiką Ludową a Ukraińską Republiką Ludową, w których podkreśla się brak zgodności w polityce zagranicznej rządów z Naddnieprza i Galicji, w szczególności wobec Polski²¹. Wołodmyr Komar napisał książkę na temat polityki wschodniej Piłsudskiego w latach 1918–1923 w kontekście kształtowania się koncepcji prometeizmu²². W setną rocznicę sojuszu Piłsudski–Petlura ukazała się również praca zbiorowa polskich i ukraińskich uczonych, w której opublikowane zostały materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, poświęconej politycznym, wojskowym, komemoratywnym aspektom stosunków międzypaństwowych w latach 1918–1920²³. Ta naukowa publikacja, przygotowana wspólnie przez grupę ukraińskich i polskich historyków – m.in. przez Jana Pisulińskiego, Stanisława Stępnia, Jacka Magdonia, Mykołę Kuczerepę, Ihora Huraka – stała się miejscem owocnego dyskursu rozpiętego między burzliwą przeszłością Polaków i Ukraińców a konstruktywną przyszłością.

O problemach w stosunkach między poszczególnymi nacjami w pierwszych latach powojennych, (współ)życiu różnych etnosów w Galicji traktuje książka etnologa Petra Czornija (Instytut Etnologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy). Zdaniem autora w badaniach społecznych należałoby zrezygnować z takich pojęć, jak „ziemia etniczna”, „terytorium etniczne”, gdyż są one kontrproduktywne w sensie naukowym i nie objaśniają rozwoju i transformacji kultur oraz ich nosicieli w określonym czasie i przestrzeni; za o wiele słuszniejsze uważa on uznanie przestrzeni tej czy innej grupy etnicznej za jej areał historyczny, który należąc na przestrzeni dziejów do różnych państw lub imperiów, zmieniał się pod wpływem odmiennych i nierzadko globalnych czynników²⁴.

¹⁹ M. Hałaszcak, *Za piw kroku do peremohy. Wijskowe budiwnyctwo ta operaciji Hałyćkoji Armiji w 1918–1919 rokach*, Lwów 2020.

²⁰ O. Zawalniuk, S. Olijnyk, *Ukrajinska Hałyćka Armija na Podilli (łypeń 1919 – traweń 1920 rr.)*, Kamjaneć-Podilskij 2013, s. 76–79.

²¹ R. Tynczenko, *Widnosyny Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki j Zachidno-Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki (łystopad 1918 – kwiteń 1920 rr.)*, Kyjiv 2013; S. Łytwyn, *Symon Petlura u borot’bi za samostijnu Ukrainu*, Kyjiv 2018.

²² W. Komar, *Koncepcija prometejizmu w polityci Polsczi (1921–1939 rr.)*, Iwano-Frankiwsk 2011.

²³ *Sojusz polsko-ukraiński 1920 roku: refleksje nad przeszłością – myśli o przeszłości*, red. J. Matkowski, S. Stępień, Warszawa 2020.

²⁴ R. Czornij, *Etniczni hrupy Hałyczyny miżwojennoho periodu: miżetniczne (spiw)żyttia ta sociokulturni transformaciji*, Lwów 2018, s. 245–246.

Osobno odnotujemy tu pracę naukowców Uniwersytetu Przykarpackiego im. W. Stefanyka – Wołodymyra Welykoczija, Iwana Monołatija, Jurija Płekana, która podejmuje temat mało popularny w historiografii – internowania Polaków przez władze ukraińskie podczas działań wojennych w latach 1918–1919. Chodzi mianowicie o obóz dla internowanych Polaków w Kosaczowie pod Kołomyją, funkcjonujący między listopadem 1918 a majem 1919, przez który przeszło około 3,5 tys. osób. Autorzy tej publikacji wykazali, że warunki, w których przetrzymywani byli internowani, spełniały normy przewidziane dla czasu prowadzenia działań zbrojnych, międzynarodowe normy prawa humanitarne – co potwierdziła szwajcarska misja Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w dniu 20 marca 1920 r. (w jej skład wchodziłi przedstawiciele miejscowego Komitetu Opieki Pań Polek nad Jeńcami Wojennymi i Internowanymi). Kierownictwo tego obozu nie tylko rozwiązywało problemy z wyżywieniem, ale także systemowo walczyło z chorobami zakaźnymi²⁵.

W tym miejscu dodajmy, że w innej monografii Iwan Monołatij dowodzi, że w czasach ZURL oraz wojny w latach 1918–1919 Kołomyja była *de facto* miastem-szpitałem, w którym leczono nie tylko jej mieszkańców, chorych ze wspomnianego obozu, ale także tysiące żołnierzy armii austro-węgierskiej powracających z wojny do Galicji. Wartością dla badaczy jest również kronika Kołomyi, zawierająca dokumenty centralnej i lokalnej administracji ZURL, artykuły i korespondencje z kołomyjskich gazet, takich jak „Pokuckij wisnyk”, „Siczowyj hołos”, „Uczytelśkyj hołos”, wspomnienia członków ukraińskiego rządu i wojskowych – m.in. Wasyla Wytwyckiego, Zenowija Łewyckiego, Hnata Martynca, Iwana Maksymczuka, Jurija Szkrumelaka. W ich memuarach znajdziemy opisy pobytów w mieście misji międzynarodowych, działań podejmowanych przez władze w walce z epidemią, życia mieszkańców w warunkach wojny polsko-ukraińskiej oraz pandemii, okupacji miasta przez wojska rumuńskie w maju 1919 r.²⁶ Iwan Monołatij opisuje również interesy poszczególnych grup narodowościowych w regionie, zawierane przez nich kompromisy oraz kulturę współdziałania tych nacji w pierwszym ćwierćwieczu XX w.²⁷

Przedmiotem badań jest również charakter stosunków ukraińsko-polsko-żydowskich. Czytelników tego artykułu może zainteresować książka wydana przez Instytut Badań Historycznych Uniwersytetu Lwowskiego im. I. Franki autorstwa Fana Rubena, której pierwsza edycja ukazała się w języku jidysz w roku 1933 we Lwowie, zaś w przekładzie na ukraiński, opatrzona obszerną analityczną przedmową Ołeha Pawłyszyna – w roku 2009. W książce tej została poddana analizie działalność wschodniogalicyskiej Żydowskiej Rady Narodowej podczas wojny polsko-ukraińskiej w latach 1918–1919. Zarazem uaktualniono zawarte w niej dane na temat przebiegu pogromu, do którego doszło w żydowskiej dzielnicy we Lwowie w dniach 22–24 listopada 1918 r. Stało się tak

²⁵ W. Welykoczij, I. Monołatij, J. Płekan, „*Булі тратовани гуманно...? Косачівський табір для інтернованих осіб в контексті українсько-польських взаємн у Галичині 1918–1919 рр.*”, Iwano-Frankiwsk 2019.

²⁶ I. Monołatij, *Misto dwóch respublik i dyktatury. Kołomyjski sceny Ukrajinśkoji rewoluciji*, Iwano-Frankiwsk 2018.

²⁷ I. Monołatij, *Osobyłysti miżetnicznych wzajemn u zachidnoukrajinśkomu rehioni w Modernu dobu*, Iwano-Frankiwsk 2007.

dzięki temu, że autorowi przedmowy udało się odnaleźć w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie listę 37 cywilnych osób, które zostały wówczas zamordowane lub które zmarły w wyniku doznanych obrażeń²⁸.

Ołeh Pawłyżyn (Uniwersytet Lwowski im. I. Franki) jest również autorem książki opisującej proces tworzenia i reformowania lokalnych organów władzy ZURL, przede wszystkim na Lwowszczyźnie. Wybierano (lub mianowano) do nich nie tylko Ukraińców, ale także Niemców, Żydów i nielicznych Polaków, wiernych Kościoła Rzymskokatolickiego. Rady Miejskie we Lwowie, Żłoczowie, Skole i w innych miastach w czasach ZURL miały charakter wielonarodowościowy, nie zaprzestano używania w nich języka polskiego. Zdaniem autora, nieliczne przypadki lojalności wobec ZURL przedstawiciele polskiej szlachty można tłumaczyć wyważonym stanowiskiem władz ukraińskich w kwestii własności prywatnej, a także tym, że w swej polityce nie odwoływały się one do haseł radykalnej lewicy, z drugiej zaś strony wciąż otwartą sprawą pozostawał przyszły ustrój społeczno-polityczny odrodzonego Państwa Polskiego²⁹.

W ostatnich latach ukazały się również prace prozopograficzne dotyczące ukraińskich działaczy wojskowych i politycznych omawianego okresu. Można tu wymienić książkę Ludmyły Kaczmar o Iwanie Rudnickim – jednym z przywódców powstania, które wybuchło 1 listopada w 1918 r. we Lwowie³⁰, pracę Iryny Wasyłyk o przewodniczącym ukraińskich przedstawicielstw w Sejmie Krajowym Galicji oraz w Radzie Państwa w Wiedniu, przewodniczącym Sekretariatu Państwowego ZURL Kostiu Łewyckim³¹. Z kolei Ołeh Pawłyżyn napisał książkę o prezydencie Ukraińskiej Rady Narodowej ZURL Jewhenie Petruszewiczu³², Andrij Sowa – o twórcy ukraińskiego ruchu paramilitarnego i sportowego w przedwojennej Galicji, współpracowniku Państwowego Sekretariatu Spraw Wojskowych i dyplomacie ZURL Iwanie Boberskim³³, Liliana Hentosz – o działaczu Ukraińskiej Rady Narodowej ZURL, metropolicie Cerkwi grekokatolickiej Andrieju Szeptyckim³⁴; ukazał się również zbiór artykułów poświęconych głównodowodzącemu Armii Halickiej Mironowi Tarnawskiemu³⁵. Opracowano biogramy sporej liczby oficerów i strzelców Armii Halickiej³⁶.

W Instytucie Ukrainoznawstwa im. I. Krypjakewicza Akademii Nauk Ukrainy powstała praca o charakterze leksykograficznym, zawierająca biografie szefów rządu i sekretarzy stanu (szefów ministerstw) ZURL. Polskich badaczy może zainteresować zwłaszcza biogram ministra spraw zagranicznych Wasyla Panejki, dyplomaty Łonhina Cehelskiego,

²⁸ R. Fan, *Istoriija jewrejskoji nacionalnoji awtonomiji w period Zachidno-Ukrajinskoji Respubliki*, Lwów 2019, s. 23.

²⁹ O. Pawłyżyn, *Lwowszczyzna w dobu Zachidno-Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki (1918–1919)*, Lwów, 2008, s. 93–101, 121–146.

³⁰ L. Kaczmar, *Iwan-Teodor Rudnyckij. Żyttia na tli doby*, Lwów 2006.

³¹ I. Wasyłyk, *Kost' Łewyckij: wid adwokata do premjera ZUNR*, Kyjiw 2012.

³² O. Pawłyżyn, *Jewhen Petruszewycz (1863–1940). Ilustrowanyj biohraficznyj narys*, Lwów 2013.

³³ A. Sowa, *Iwan Boberskyj: suspilno-kulturna, wijskowo-polityczna ta oswitnio-wychowna dijalnist'*, Lwów 2019.

³⁴ L. Hentosz, *Mytropolyt Szeptyckij 1923–1939. Wyprobuwannia idealiw*, Lwów 2015.

³⁵ *Generał Myron Tarnawskij (1869–1938). Zbirnyk statej i materialiw*, Brody 2018.

³⁶ W. Kuczeruk, *Ukrajinska Hałycka Armija. Dowidnyk*, Lwów 2010; O. Stecyszyn, *Łandsknechty Hałyckoji Armiji*, Lwów 2012.

prezesa Zachodnioukraińskiego Towarzystwa Ligi Narodów Romana Perfeckiego – ludzi, którzy na arenie międzynarodowej bronili prawa Ukraińców ze Wschodniej Galicji do państwowego samookreślenia³⁷.

W 2019 r. grupa lwowskich i kijowskich historyków oraz kartografów na czele z Łytwynem wydała, przy wsparciu Fundacji Katedr Ukrainoznawstwa z USA, pracę o charakterze kartograficznym *Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika*. Zostały w niej zamieszczone następujące mapy: „Bitwa o Lwów” (ukazuje ona dyslokację oraz operacje wojska ukraińskiego i polskiego w dniach 1–22 listopada 1918 r., miejsca pertraktacji i wojskowych pochówków), „Działania wojenne” (przedstawia najważniejsze operacje w trakcie wojny polsko-ukraińskiej – wojska polskiego, Armii Halickiej, Armii URL na froncie chełmsko-wołyńskim, miejsca pertraktacji, wskazuje linie demarkacyjne misji międzynarodowych Louisa Bothy z 12 maja 1919 r., Serhija Delwiga z 16 czerwca 1919 r., George’a Curzona z 8 grudnia 1919 r.). Jedną z map ukazuje lokalizację poselstw, przedstawicielstw oraz misji dyplomatycznych ZURL, działalność Zachodnioukraińskiego Towarzystwa Ligi Narodów w Wiedniu, misje dyplomatyczne metropolity Cerkwi greckokatolickiej Andrieja Szeptyckiego³⁸.

Profesorka Uniwersytetu Kijowskiego im. T. Szewczenki Maryna Palijenko wydała monografię poświęconą archiwum rządu ZURL. Autorka prześledziła okoliczności jego tworzenia i porządkowania w Wiedniu, a następnie przewiezienie do Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego w Rzymie; przeanalizowała pracę naukowo-badawczą o. Teofila Hornykewicza, który był jednym z kustoszy i badaczy tego archiwum. Powyższy zasób archiwalny zawiera wiele dokumentów polskiej dyplomacji, są to zarówno oryginały, jak i kopie³⁹.

Lwowska archiwistka Hałyna Swarnyk jest autorką książki o charakterze katalogowo-informacyjnym, która pomoże badaczom zorientować się w zawartości znajdującego się w Bibliotece Narodowej w Warszawie zbioru archiwalnego Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki – są wśród nich m.in. dokumenty organów władzy URL i ZURL, Naczelnej Komendy i Intendentury Armii Halickiej, obozów dla internowanych Armii URL i Armii Halickiej, poszczególnych ukraińskich partii i organizacji; archiwalia te zostały przewiezione ze Lwowa do Polski pod koniec II wojny światowej. Praca Swarnyk pozwala również prześledzić etapy tworzenia i przemieszczania zbiorów dokumentów z czasów ZURL i wojny polsko-ukraińskiej⁴⁰. Z kolei Roman Dziuban opisał niszczenie w lwowskich bibliotekach i muzeach w czasach radzieckich artefaktów odnoszących się do ZURL i wojny w latach 1918–1919⁴¹.

Sporą mobilizacją wykazała się ponad setka naukowców i krajoznawców – historyków, prawników, politologów o specjalizacji międzynarodowej, literaturoznawców, historyków sztuki, muzykologów – by przygotować do druku fundamentalną pracę

³⁷ *Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika 1918–1923. Uriady. Postati*, red. M. Łytwyn, I. Pater, I. Solar, Lwów, 2009, s. 217–232, 233–243, 307–322.

³⁸ *Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika*, red. M. Łytwyn, Kyjów 2018.

³⁹ M. Palijenko, *Teofil Hornykewycz ta ukrajinski archiwni kolekciji u Widni*, Kyjów 2012.

⁴⁰ H. Swarnyk, *Archiwni ta rukopysni zbirky Naukowoho towarystwa im. Szewczenka w Nacionalnij biblioteci u Warszawii. Kataloh-informator*, Warszawa-Lwów-N’ju-Jork, 2005, s. 156–159, 188–217.

⁴¹ R. Dziuban, *Kulturni cinnosti ustanow Lwowa u 1939 – 1953-ch rr.: peremiszczennia i wtraty*, Lwów 2020.

Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika. 1918–1923. Encyklopedija (Iwano-Frankiwsk 2018–2020, t. I–III). Zostały w niej prześledzone procesy społeczno-polityczne i etnokulturowe w Galicji u schyłku wieku XIX i w początkach XX, scharakteryzowana polityka wewnętrzna i zagraniczna ZURL, zrekonstruowane kolejne etapy wojny polsko-ukraińskiej; wydawnictwo to zawiera również setki biogramów członków rządu, działaczy oświatowych i kulturalnych ZURL, oficerów Armii Halickiej. Szczególnie wiele uwagi w tej encyklopedii poświęcono czynnikom międzynarodowym (polityce Ententy, działalności organizacji międzynarodowych i misji wojskowych, poszczególnych polityków i dyplomatów), które wpłynęły na przebieg wojny polsko-ukraińskiej, na uchwały konferencji międzynarodowych i niektórych krajów. Nie pominięto też oponentów – w pracy tej znalazły się biografie polskich działaczy państwowych i politycznych oraz wojskowych: Józefa Piłsudskiego, Józefa Hallera, Jędrzeja Moraczyńskiego, Stanisława Grabskiego, Czesława Mączyńskiego, Leona Berbeckiego, Henryka Minkiewicza, Józefa Beckera, Józefa Bilczewskiego, Władysława Jędrzejewskiego, Lucjana Żeligowskiego, Maurycego Zamoyskiego, Aleksandra Karnickiego, Henryka Henryk Loewenhertza, Antoniego Listowskiego i innych; są też informacje o niektórych ukraińskich i polskich miejscach pochówku z tego okresu. Pozycja jest bogato ilustrowana fotografiami archiwalnymi, reprodukcjami obrazów, starymi i współczesnymi mapami⁴². Generalnie autorzy tej pracy wykazują, że jednostronna orientacja podczas I wojny światowej ukraińskich polityków z Galicji Wschodniej na Austro-Węgry i Niemcy spowodowała, że po wojnie zabrakło konstruktywnych relacji z rządami państw Ententy i USA. W związku z nową sytuacją wojskową i polityczną w Europie Środkowo-Wschodniej, głównie wskutek groźnej ekspansji bolszewickiej Rosji oraz rozprzestrzeniania się reżymów komunistycznych, państwa zachodnie skłaniały się do rozstrzygnięcia polsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego o Galicję na korzyść Polski. 14 marca 1923 r. Rada Przedstawicieli państw Ententy uznała Galicję Wschodnią za część Państwa Polskiego, którego rząd obiecał zagwarantowanie mniejszościom narodowym możliwości rozwoju życia narodowego i kulturalnego, i przyznanie Galicji Wschodniej autonomii (z czego się nie wywiązała)⁴³.

W podsumowaniu zacytujemy myśl francuskiego pisarza Anatole’a France’a z przedmowy do ukraińskiego tłumaczenia powieści *Wyspa pingwinów* z 1930 r.: „Historycy ściągają od siebie nawzajem. Dzięki temu oszczędzają siły i chronią się przed zarzutami o zuchwałość”⁴⁴. Jak widzimy, większość autorów omówionych koncepcji stara się przedstawić własną interpretację ukraińsko-polskiego konfliktu wojskowego i politycznego o Galicję Wschodnią w latach 1918–1923. Niemniej dominuje wśród nich pogląd, że w tym konflikcie Ententa postawiła na wewnętrznie zwartą Polskę – kraj, który w 1920 r. zdołał powstrzymać marsz bolszewickiej Rosji na Europę. Natomiast politycy ukraińscy – przywódcy URL i ZURL – nie zdołali zjednoczyć sił wojskowych i politycznych, skoordynować działań dyplomatycznych na arenie międzynarodowej. Jak wiadomo,

⁴² *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika. 1918–1923. Encyklopedija*, Iwano-Frankiwsk 2018, t. I, 688 s.; 2019, t. II, 832 s.; 2020, t. III, 576 s.

⁴³ M. Kuhutiak, M. Łytwyn, *Zachidno-Ukrajńska Narodna Respublika. 1918–1923. Encyklopedija*, Iwano-Frankiwsk 2003, t. II, s. 62–63.

⁴⁴ A. Frans, *Pingwinskyj ostriw*, tłum. W. Pidmohylnyj, Kyjiw 2014, s. 11.

rząd URL dążył do sojuszu wojskowo-politycznego z Polską, czego z kolei nie akceptowali politycy z Galicji, przedstawiciele rządu emigracyjnego ZURL.

Nie jest tajemnicą również to, że inicjatyw władz centralnych i lokalnych ZURL z reguły nie akceptowały niektóre wspólnoty narodowe, przede wszystkim Polacy, którzy do rewolucyjnych działań władz ukraińskich odnosili się z wrogością lub się wobec nich dystansowali. Na to nakładały się problemy z rynkiem pieniężnym, brakiem artykułów żywnościowych czy wcielaniem do armii mężczyzn, którzy niedawno wrócili z I wojny światowej, w której przez wiele lat uczestniczyli jako żołnierze armii austriackiej.

Jak wykazała analiza najnowszej ukraińskiej (a również polskiej) historiografii, kult bohaterów i czy to narodowa, czy państwowa, czy lokalna mitologia stanowią ważne źródło budowania narracji historycznej⁴⁵. Jerzy Topolski **zwrócił uwagę na znaczenie mitów w świadomości zbiorowej jako tekstów aspirujących do objaśniania świata, tekstów mających status prawd faktycznych i symbolicznych, w mniejszym lub większym stopniu zsakralizowanych**⁴⁶. Niemniej współcześnie, zarówno na świecie, jak i po części w Ukrainie, w naukach historycznych akceptuje się funkcjonowanie w świadomości społecznej historycznych wyobrażeń. Dla badaczy okresu restytucji nowożytnej polskiej i ukraińskiej państwowości narodowe legendy historyczne (o lwowskich i przemyskich Orłętach, o listopadowym zrywie Ukraińców) nie stanowią wypaczonej wiedzy historycznej, lecz inną niż historia opowieść o przeszłości. Jednakowoż w profesjonalnym opisywaniu dziejów powinno dominować podejście krytyczne, opierające się na rzetelnej analizie źródeł i profesjonalnej debacie naukowej.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła drukowane

Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika 1918–1923. Dokumenty i materiały. U 5-ty tomach, t. 4, Iwano-Frankiwsk 2008.

Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika 1918–1923. Dokumenty i materiały. U 5-ty tomach, t. 5, Iwano-Frankiwsk 2008.

OPRACOWANIA

Czornij P., *Etniczni hrupy Hałyczyny miżwojennoho periodu: miżetniczne (spiw)żyttia ta sociokulturni transformaciji*, Lwiv 2018.

⁴⁵ I. Kołesnyk, *Istoryczna pamjat' ta istoriohrafija: archetypy wzajemodiji* [w:] *Istorija – mentalnist' – identycz-nist'*, nr IV: *Istoryczna pamjat' ukrajinciw i polakiw u period formuwannia nacionalnoji swidomosti w XIX – perszij połowyni XX stolittia*, red. Ł. Zaszkiłniak, J. Pisulińska, P. Sierżęga, Lwiv 2011, s. 56.

⁴⁶ J. Topolski, *Historiografia jako tworzenie mitów i walka z nimi* [w:] *Ideologie, poglądy, mity w dziejach Polski i Europy XIX i XX wieku. Studia historyczne. Księga Pamiątkowa ofiarowana prof. drowi Lechowi Trzeciakowskiemu w 60 rocznicę urodzin*, red. J. Topolski, W. Molik, K. Makowski, Poznań 1991, s. 244–245.

- Diedyk O., *Boji u Lwowi 1–21 lystopada 1918 roku*, cz. 1, Lwiv 2018.
- Diedyk O., *Boji u Lwowi 1–21 lystopada 1918 roku*, cz. 2, Lwiv 2018.
- Diedyk O., *Czortkiwska ofenzywa*, Lwiv 2019.
- Dziuban R., *Kulturni cinnosti ustanow Lwowa u 1939–1953-ch rr.: peremiszczennia i wtraty*, Lwiv 2020.
- Fan R., *Istorija jewrejskoji nacionalnoji awtonomiji w period Zachidno-Ukrajinskoji Respubliki*, Lwiv 2019.
- Frans A., *Pingwinskyj ostriw*, przeklad. W. Pidmohylnoho, Kyjiw 2014.
- Łukomski G., Partacz Ch., Polak B., *Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. Działania bojowe – Aspekty polityczne – Kalendarium*, Koszalin–Warszawa 1994.
- Górny M., *Historiografia w pamięci i pamięć w historiografii* [w:] *Polsko-niemieckie miejsca pamięci*, t. IV: *Refleksje metodologiczne*, red. H.H. Hahn, R. Traba, Warszawa 2013.
- Haj-Nyżnyk P., *ZUNR–ZO UNR: stanowлення orhaniw władzy i derżawnoho upravlinnia (1918–1919 rr.)*, Kyjiw 2018.
- Hałuszczak M., *Za piw kroku do peremohy. Wijskowe budiwnyctwo ta operaciji Hałyckoji Armiji w 1918–1919 rokach*, Lwiv 2020.
- Henerał Myron Tarnawskyj (1869–1938)*. Zbirnyk statej i materialiw, Brody 2018.
- Hentosz Ł., *Mytropolyt Szeptyckyj 1923–1939. Wyprobuwannia idealiw*, Lwiv 2015.
- Kaczmar Ł., *Iwan-Teodor Rudnyckyj. Żyttia na tli doby*, Lwiv 2006.
- Karpenko O., *Z istoriji Zachidno-Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki*, Iwano-Frankiwsk 2006.
- Każmierska K., *Rola pamięci zbiorowej we współczesnym społeczeństwie – czy łatwo ją określić?* [w:] *Przeszłość w dyskursie publicznym*, red. A. Szpociński, Warszawa 2013.
- Klimecki M., *Polsko-Ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919*, Warszawa 2000.
- Klimecki M., *Polsko-Ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1998–1919 r. Aspekty polityczne i wojskowe*, Warszawa 1997.
- Kołosnyk I., *Istoryczna pamjat' ta istoriohrafija: archetypy wzajemodiji* [w:] *Istorija – mentalnist' – idencyznist'*, Wypusk IV: *Istoryczna pamjat' ukrajinciw i polakiw u period formuwannia nacionalnoji swidomosti w XIX – perszij połowyni XX stolittia*, red. Ł. Zaszkilniak, J. Pisulińska, P. Sierżęga, Lwiv 2011.
- Kończal K., *Historia drugiego stopnia* [w:] *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba, Warszawa 2014.
- Komar W., *Koncepcija prometejizmu w polityci Polszczy (1921–1939 rr.)*, Iwano-Frankiwsk 2011.
- Kozłowski M., *Między Sanem i Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Kraków 1990.
- Kozłowski M., *Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Bydgoszcz 1999.
- Krasiwskyj O., *Schidna Hałyczyna i Polszcza w 1918–1923 rr. Problemy wzajemowidnosyn*, Kyjiw 1998.
- Krotofil M., *Ukraińska Armia Halicka 1914–1920. Organizacja, uzbrojenie, wyposażenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2002.
- Kuczeruk W., *Ukrajinska Hałycka Armija*. Dowidnyk, Lwiv 2010.
- Kuhutiak M., Łytwyn M., *Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika* [w:] *Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika. 1918–1923. Encykłopedija*, Iwano-Frankiwsk 2003, t. 2.

- Lechniuk R., *Na porozi modernoho switu: ukrajinski konserwatywni seredowyszczca w Hałyczyni w perszij czwerti XX stolittia*, Lwiw 2019.
- Łytwyn M., Naumenko K., *Istorija ZUNR*, Lwiw 1995.
- Łytwyn M., *Proekt „Ukrajina”*. *Hałyczyna w Ukrajinskij rewoluciji 1917–1921 rr.*, Charkiw 2015.
- Łytwyn S., *Symon Petlura u borot’bi za samostijnu Ukrainu*, Kyjiw 2018
- Łytwyn M., *Ukrajinsko-polska wijna 1918–1919 rr.*, Lwiw 1998.
- Makarczuk S., *Ukrajinska respublika hałyczan. Narisy pro ZUNR*, Lwiw 1997.
- Monołatij I., *Misto dwoch republik i dyktatury. Kołomyjski sceny Ukrajinskoji rewoluciji*, Iwano-Frankiwśk 2018.
- Monołatij I., *Osoblywosti miżetnicznych wzajemyn u zachidnoukrajinskomu rehioni w Modernu dobu*, Iwano-Frankiwśk 2007.
- Mrocza L., *Spór o Galicję Wschodnią 1914–1923*, Kraków 1998.
- Nicieja S., *Cmentarz obrońców Lwowa*, Kraków 1990.
- Palijenko M., *Teofil Hornykewycz ta ukrajinski archiwni kolekciji u Widni*, Kyjiw 2012.
- Pawłyszyn O., *Jewhen Petruszewycz (1863–1940). Ilustrowanyj biohraficznyj narisy*, Lwiw 2013.
- Pawłyszyn O., *Lwiwszczyna w dobu Zachidno-Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki (1918–1919)*, Lwiw 2008.
- Proekt „Ukrajina”*. *Awstrijska Hałyczyna*, pod red. M. Łytwyna, Charkiw 2016.
- Sowa A., *Iwan Boberskyj: suspilno-kulturna, wijskowo-polityczna ta oswitnio-wychowna dijalnist’*, Lwiw 2019.
- Sojusz polsko-ukraiński 1920 roku: refleksje nad przeszłością – myśli o przyszłości*, pod red. J. Matkowskiego i S. Stępnia, Warszawa 2020.
- Stecyszyn O., *Łandsknechty Hałyczkoji Armiji*, Lwiw 2012.
- Swarnyk H., *Archiwni ta rukopysni zbirky Naukowoho towarystwa im. Szewczenka w Nacionalnij Biblioteci u Warszawi. Kataloh-informator*, Warszawa–Lwiw–N’ju-Jork 2005.
- Monołatij I., *Do pytanńia pro charakter (ne)rewolucijnoho ruchu na Schidnij Hałyczyni w 1918 r.*, „Ukrajinskij istorycznyj žurnal” 2019, nr 3, s. 133–154.
- Szpociński A., *O współczesnej kulturze historycznej Polaków [w:] Przemiany pamięci społecznej a teoria kultury*, red. B. Korzeniewski, Poznań, 2007.
- Topolski J., *Historiografia jako tworzenie mitów i walka z nimi [w:] Ideologie, poglądy, mity w dziejach Polski i Europy XIX i XX wieku. Studia historyczne. Księga Pamiątkowa ofiarowana prof. drowi Lechowi Trzeciakowskiemu w 60 rocznicę urodzin*, red. J. Topolski, W. Molik, K. Makowski, Poznań 1991.
- Tynczenko R., *Widnosyny Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki j Zachidno-Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki (łystopad 1918 – kwiteń 1920 rr.)*, Kyjiw 2013.
- Tyszczuk B., *Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika (1918–1923). Istorija derżawy i prawa*, Lwiw 2017.
- Wasyłyk I., *Kost’ Lewyćkyj: wid advokata do premjera ZUNR*, Kyjiw 2012.
- Wełykoczij W., Monołatij I., Płekan J., *„Buły traktowani humano...”. Kosacziwskyj tabir dla internowanych osob w konteksti ukrajinsko-polskich wzajemyn u Hałyczyni 1918–1919 rr.*, Iwano-Frankiwśk 2019.
- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika 1918–1923. Ilustrowana istorija*, Lwiw; Iwano-Frankiwśk 2008.

- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika*, red. M. Łytwyn, Kyjiv 2018.
- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika. 1918–1923. Encyklopedija*, Iwano-Frankiwsk 2018, t. I.
- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika. 1918–1923. Encyklopedija*, Iwano-Frankiwsk 2019, t. II.
- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika. 1918–1923. Encyklopedija*, Iwano-Frankiwsk 2020, t. III.
- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika. 1918–1923. Istorija, keriwnyk awtorskoho kolektywu i widp.*, red. O. Karpenko, Iwano-Frankiwsk 2001.
- Zachidno-Ukrajinska Narodna Respublika 1918–1923. Uriady. Postati*, red. M. Łytwyn, I. Pater, I. Solar, Lwiw 2009.
- Zawalniuk O., Olijnyk S., *Ukrajinska Hałycka Armija na Podilli (łypeń 1919 – traweń 1920 rr.)*, Kamjaneć-Podilśkyj 2013.

Wojskowa i polityczna walka o Lwów i Galicję Wschodnią w latach 1918–1923: nowe badania historyków ukraińskich

Pracownicy naukowcy Ośrodka Badania Stosunków Ukraińsko-Polskich przy Instytucie Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Lwów) analizują współczesny dorobek naukowy ukraińskich historyków (monografie zbiorowe i indywidualne, tematyczne encyklopedie, publikacje kartograficzne), poświęcone kontekstom geopolitycznym wojny polsko-ukraińskiej w latach 1918–1919, stanowieniu państwowości Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej.

Ukraińscy historycy za przyczyny porażki ukraińskiej rewolucji, przede wszystkim ZURL w wojnie polsko-ukraińskiej w latach 1918–1919 uznają: brak jedności wśród elit politycznych, nieukończony proces tworzenia narodu, rozbieżności między narodowymi i socjalnymi celami ogólnoukraińskiego ruchu wyzwolenczego, za kluczowe zaś uznają wpływ czynników zewnętrznych i militarnych. Jednostronna orientacja ukraińskich polityków z Galicji Wschodniej na Austro-Węgry i Niemcy podczas I wojny światowej doprowadziła do braku konstruktywnych kontaktów z powojennymi rządami Ententy i USA. W związku z nową sytuacją wojskowo-polityczną w Europie Środkowo-Wschodniej, głównie z powodu groźby ekspansji bolszewickiej Rosji oraz rozprzestrzeniania się reżymów komunistycznych, państwa zachodnie skłaniały się do rozstrzygnięcia polsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego o Galicję na korzyść wewnętrznie zwartej Polski. W dniu 14 marca 1923 r. Rada Przedstawicieli państw Ententy uznała Galicję Wschodnią za część Państwa Polskiego, jego rząd obiecał, że zagwarantuje mniejszościom narodowym możliwość rozwoju życia narodowego i kulturalnego, przyzna autonomię Galicji Wschodniej (z czego się nie wywiązał).

Ważne źródło budowania narracji historycznej stanowi kult bohaterów oraz mitologia – narodowa, państwowa, lokalna. Współcześnie na świecie, a po części również w Ukrainie, w naukach historycznych akceptuje się fakt funkcjonowania w świadomości społecznej historycznych wyobrażeń. Dla badaczy okresu restytucji nowożytnej polskiej

i ukraińskiej państwowości narodowe legendy historyczne (o lwowskich i przemyskich Orłętach, o listopadowym zrywie Ukraińców) nie są przejawem wypaczonej wiedzy historycznej, lecz inną niż historia opowieścią o przeszłości. Jednakowoż w profesjonalnym opisywaniu dziejów powinno dominować podejście krytyczne, opierające się na rzetelnej analizie źródeł i profesjonalnej debacie naukowej.

SŁOWA KLUCZOWE

Polska, Zachodnioukraińska Republika Ludowa, Galicja Wschodnia, Lwów, Ententa, wojna polsko-ukraińska, geopolityka

The Military and Political Struggle for Lviv and Eastern Galicia in 1918–1923: New Research by Ukrainian Historians

Researchers of the Center for the Study of Ukrainian-Polish Relations at the Ivan Krypjakewych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv) analyse the contemporary scientific output of Ukrainian historians (collective and individual monographs, thematic encyclopaedias, cartographic publications), concerning the geopolitical contexts of the Polish-Ukrainian War of 1918–1919, and the statehood of the West Ukrainian People's Republic.

Ukrainian historians consider the following reasons for the defeat of the Ukrainian revolution, primarily the West Ukrainian People's Republic (ZURL) in the Polish-Ukrainian War of 1918–1919: the lack of unity among the political elite, the unfinished process of nation-building, the discrepancies between the national and social goals of the all-Ukrainian liberation movement, while they consider the influence of external and military factors as the key ones. The unilateral orientation of Ukrainian politicians in Eastern Galicia towards Austria-Hungary and Germany during World War I led to a lack of constructive contacts with the post-war Entente and US governments. In view of the new military and political situation in Central and Eastern Europe, mainly due to the threat of the expansion of Bolshevik Russia and the spread of communist regimes, Western states were inclined to settle the Polish-Ukrainian armed conflict over Galicia in favour of an internally compact Poland. On 14 March 1923 the Council of Representatives of the Entente states recognised Eastern Galicia as part of the Polish state, the government promised to guarantee national minorities the possibility of developing national and cultural life, and to grant autonomy to Eastern Galicia (which it failed to do).

The cult of heroes and national/state/local mythology is an important source for the construction of historical narratives. Nowadays in the world, and partly also in Ukraine, the historical sciences accept the fact that historical perceptions function in social consciousness. For researchers of the period of restoration of modern Polish and

Ukrainian statehood, national historical legends (about the Eaglets of Lviv and Przemyśl, about the November uprising of the Ukrainians) are not a manifestation of distorted historical knowledge, but a story about the past in different context. However, a critical approach, based on a reliable analysis of sources and a professional scientific debate, should prevail in the professional description of history.

KEYWORDS

West Ukrainian People's Republic, Eastern Galicia, Lviv, Entente,
Polish-Ukrainian war, geopolitics

LUBOMYR CHACHUŁA – kandydat (docent) nauk historycznych, doktor w Centrum Badań Stosunków Ukraińsko-Polskich Instytutu Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza NAN Ukrainy (Lwów), w latach 2017–2018 zastępca dyrektora do spraw naukowych tego instytutu. Pracował na Uniwersytecie Warszawskim, w Instytucie Zachodnim i Ośrodku „Pamięć i Przyszłość”, Kolegium Europejskim w Natolinie, Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. Jeden z kierowników międzynarodowego projektu Instytutu Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza NAN Ukrainy i Instytutu Historii PAN „Ukraina-Polska: dziedzictwo historyczne, perspektywy historiograficzne”. W 2019 roku laureat Nagrody im. Iwana Wyhowskiego. Bada politykę historyczną Polski. Autor książki „*Rizuny*” czy *pobratymy? Suczasnii polski dyskursy pro Ukrajinu* (Lwów 2016).

LUBOMYR KHAKHULA – holds a PhD in history from the Ukrainian and Polish Relations Study Centre of the Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv), and was the deputy scientific director of the Institute in the years 2017–2018. He worked at the University of Warsaw, the Western Institute and in the “Remembrance and Future” Centre, College of Europe in Natolin, Ossolineum Institute. He is one of the leaders of the international project of the Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine and of the Institute of History of the Polish Academy of Sciences entitled “Ukraine and Poland: historical heritage, historiographic perspectives”. In 2019 he was a laureate of the Iwan Wyhowski award. He studies the politics of history of Poland. He authored the book entitled “*Bloody Rebels*” or *Blood Brothers? Current Polish Discourses on Ukraine* (Lviv 2016).

MYKOŁA ŁYTWIN – doktor nauk historycznych, profesor, kierownik Centrum Badań Stosunków Ukraińsko-Polskich Instytutu Ukrainoznawstwa im. Iwana Krypjakewycza Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Lwów), w latach 2010–2018 – dyrektor tegoż instytutu. Pracował w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, na Uniwersytecie Warszawskim i w Południowo-Wschodnim Instytucie Naukowym w Przemyślu. Przewodniczący ukraińsko-polskiej komisji historycznej NAN Ukrainy (od 2016 r.). Autor publikacji naukowych z historii wojny polsko-ukraińskiej lat 1918–1919, polityki wewnętrznej i zagranicznej Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, redaktor naczelny pracy zbiorowej *Ukrajinskopolski widnosyny. Nowitnia doba* (Lwów 2017) i czasopisma naukowego „Ukrajina–Polszcza: historyczna spadszczyna i suspilna swidomist” (2007–2020).

MYKOLA LYTVYN – holds a PhD in history, is a professor, director of the Ukrainian and Polish Relations Study Centre of the Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Science of Ukraine (Lviv), and was the director of the Institute in the years 2010–2018. He worked at the Institute of History of the Polish Academy of Sciences, the University of Warsaw and the South-Eastern Scientific Institute in Przemyśl. He chairs the Ukrainian and Polish Historical Committee of the National Academy of Sciences of Ukraine (since 2016). He has authored scientific publications on the history of the Polish and Ukrainian war in the years 1918-1919, the internal and foreign policy of the West Ukrainian People's Republic, was a chief editor of the collective work entitled *Ukrainian and Polish relations. The Modern Age* (Lviv 2017) and of the scientific journal entitled "Ukraine–Poland: Historical Heritage and Social Awareness" (2007–2020).